

**ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ПАЖЌҲИШГОҲИ РУШДИ МАОРИФ БА НОМИ АБДУРАМОНИ ҶОМЌ**

**КОНФЕРЕНСИЯИ ҶУМҲУРИЯВИИ ИЛМИЮ АМАЛЌ
“ТАҲҚИҚОТИ ПЕДАГОГЌ: МУШКИЛОТ ВА ДУРНАМОИ ОН
ДАР ЗАМОНИ МУОСИР”**

**РЕСПУБЛИКАНСКАЯ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ
«ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ
РАЗВИТИЯ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ»**

**REPUBLICAN, SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
ON THE TOPIC "PEDAGOGICAL RESEARCH: PROBLEMS
AND DEVELOPMENT PROSPECTS IN THE MODERN WORLD"**

29 АПРЕЛ, 2021

**ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ПАЖЎҲИШГОҲИ РУШДИ МАОРИФ БА НОМИ АБДУРАҲМОНИ ҶОМӢ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН
ИНСТИТУТ РАЗВИТИЯ ОБРАЗОВАНИЯ ИМ.АБДУРАХМАНА ДЖАМИ**

**КОНФЕРЕНСИЯИ ҶУМҲУРИЯВИИ ИЛМИЮ АМАЛӢ
“ТАҲҚИҚОТИ ПЕДАГОГӢ: МУШКИЛОТ ВА ДУРНАМОИ ОН
ДАР ЗАМОНИ МУОСИР”**

**Бахшида ба 30-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва
эълон гардидани солҳои 2020-2040 «Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои
табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф»**

**РЕСПУБЛИКАНСКАЯ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ
«ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ: ПРОБЛЕМЫ И
ПЕРСПЕКТИВЫ
РАЗВИТИЯ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ»**

**к 30-летию Независимости Республики Таджикистан и
объявлению 2020-2040 годов «Двадцатилетие изучения и развития
естественных, точных и математических наук в науке и образовании»**

**REPUBLICAN, SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE ON THE
TOPIC "PEDAGOGICAL RESEARCH: PROBLEMS AND DEVELOPMENT
PROSPECTS IN THE MODERN WORLD"**

**dedicated to the 30th anniversary of the State Independence of the Republic of
Tajikistan and the announcement of 2020-2040 "Twenty years of study and
development of natural, exact and mathematical disciplines in science and
education"**

ДУШАНБЕ 2021

ростгўйй, поквичдонй, хаётдўстй, рафтори маданй, худшиносй, ватандўстй, инсонгаройй, тахаммулпазирй барин хислатҳои неки инсониро парвариш диҳанд.

Адабиёт:

1. Барномаи таълими фанни забони модарӣ дар синфҳои ибтидоӣ. Душанбе.: -2016.
2. Байзоев А.М. Баъзе масъалаҳои назариявӣ ва амалии муносибати босалоҳият ба таълим. Душанбе.: ЭР - Граф, 2018.- 40 с.
3. Ганиева Б., Буракова О. Таълими ҳамгиро ва инкишофи қобилиятҳо дар синфҳои ибтидоӣ. Душанбе.: 2009, - 48с.
4. Лутфуллоев М. Дарс. Душанбе.: Маориф, 1995.
5. Лутфуллоев М. Асосҳои ибтидоии таълими забони модарӣ. Душанбе.: Собириён, 2007.- 463 с.
6. Лутфуллоев М. Равиши дарси забони модарӣ дар синфҳои ибтидоӣ. Душанбе.: - 1986.
7. Мухаммад Лутфуллозода, Ғуломқодир Бобизода. Андешаҳо перомунӣ салоҳиятҳо ва ташаккули онҳо. Душанбе.: 2018. - 88 с.
8. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, "Дар бораи самтҳои сиёсати дохилӣ ва хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон". Душанбе.: Шарқи озод, 2018. - 48 с.
9. Шарифзода Ф. Педагогикаи назарияи инсонфар ва ҷомеаи фарҳангӣ. Душанбе.: Ирфон, 2010. - 543с.- С.241-242.
10. Шарифзода Ф. Педагогикаи ҳамгиро. Душанбе.: Ирфон, 2010. -510 с.
11. Федорев Г.Ф. Междисциплинарные связи в процессе обучения: учебное пособие / Г.Ф. Федорев. Ленинград.: ЛГПИ им.А.И. Герцена, - 88 с.
12. Виноградов В.В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке // Избранные труды в 5-ти томах / Ред. коллегия: М.П. Алексеев и др. / АН СССР. Отд-ние литры и яз. Лексикология и лексикография / Отв. ред. В. Г. Костомаров. - М.: Наука, 1977. - С. 140-161.
13. Виноградов В.В. О теории художественной речи. - М.: Высшая школа, 1971. -240 с.

Shamsieva Manzura

Шамсиева Манзура

PhD student of National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek
Аспирант Национального университета Узбекистана имени Мирзо Улугбека

FORMATION OF SPEECH MECHANISMS OF BILINGUAL CHILDREN ФОРМИРОВАНИЕ РЕЧЕВЫХ МЕХАНИЗМОВ ДВУЯЗЫЧНЫХ ДЕТЕЙ

Abstract: It is known that the type of psyche in speech production is clearly manifested in bilingual speech. Thus, cognition, studied from the point of view of the relationship between the mechanism of speech and text, becomes the subject of research in a science that focuses on psycholinguistics, that is, on the relationship between linguistics and psychology. The article describes the features of children's bilingualism, the opinions of scientists expressed in this framework, and the results of an empirical study of the level of formation of speech patterns in the native and foreign languages in bilingual children.

Аннотация: Известно, что тип психики в речевом производстве ярко проявляется в двуязычной речи. Таким образом, познание, изучаемое с точки зрения взаимосвязи механизма речи и текста, становится предметом исследования в науке, занимающейся психолингвистикой, то есть взаимосвязью лингвистики и психологии. В статье описаны особенности детского двуязычия, мнения ученых, выраженные в этой структуре, а также результаты эмпирического исследования уровня сформированности речевых моделей на родном и иностранном языках у двуязычных детей.

Keywords: bilingual, monolingual, speech mechanisms, Uzbek bilinguals, native language, foreign language, vocabulary, Uzbek language, Russian language.

Ключевые слова: двуязычие, одноязычие, речевые механизмы, узбекские двуязычные, родной язык, иностранный язык, лексика, узбекский язык, русский язык.

Since the middle of the XX century in the world, the attitude to children's bilingualism, interest in its formation began to be observed, and in recent years, in different strata of the population, the positive attitude to this phenomenon is constantly increasing. Today, the formation of bilingualism and multilingualism in foreign countries is considered as an opportunity to preserve languages and cultures. In order to consider early child cognition as a truly normal phenomenon, such as the

development of a single-lingual child, it is important to know the attitude of parents and parents who are thinking about the formation of early child cognition. We started our work by studying the level of bilinguals' proficiency in Uzbek and Russian – the formation of the speech mechanism. To do this, pupils were given a task: first listen to, and then read a short story and complete tasks on the text – answer questions, insert missing letters, explain the meaning of the selected words and choose the right preposition. As a tool for identifying the level of formation of speech mechanisms in the native and foreign languages, such a diagnostic tool as the Exercise “Working with text” was used.

As a result, the following was revealed:

1. Everyone knows the Uzbek alphabet, but they read it poorly.
2. Oral speech is spoken at an average level.
3. The letter makes a huge number of errors of various types.
4. Written work on the development of speech is performed at a very low level.

Typical mistakes of bilingual pupils in Russian related to the phenomenon of interference:

1. Replacing or omitting vowels;
2. Phonological differentiation of hard and soft consonants;
3. The accent is placed incorrectly (not on the desired syllable);
4. Graphic errors: mixing letters of different alphabets;
5. Semantic errors;
6. Morphological errors:

- changing the gender of nouns, adjectives, pronouns;
- incorrect choice of case endings;
- irregular forms of pronouns;
- irregular verb forms.

Phonetic features include different articulation of some vowels corresponding to Russian vowels: in the Uzbek language, the stress is fixed on the last syllable, there is no phonological differentiation of hard and soft consonants, and specific vowel articulation.

Among the morphological features of the Uzbek language of pupils is the absence of the gender category, the spelling of prepositions with nouns. These features create difficulties in studying grammatical categories peculiar to the Russian language and contribute to the appearance of errors in the coordination and management of words in the speech of pupils, and numerous errors in the endings of words in writing.

The category of grammatical gender in the Russian language is one of the most difficult questions to study in classes with a multi-ethnic composition of pupils. It is known that pupils of Uzbek nationality make the greatest number of mistakes on the use of grammatical forms in speech. These errors are diverse: instead of the feminine use of the male, is male, female, neuter replaced by men and women, or Vice versa.

The reason for these errors is the lack of an ending for most masculine nouns in the nominative case, as well as the fact that in the native language of pupils, a significant part of nouns in the nominative case do not have an ending (they have a zero ending). Most nouns of the Uzbek language do not contain any indication of the gender category: they are neutral in this respect; they can refer equally to male and female beings. In other words, they could be called words of a general kind. Nouns in the Uzbek language do not have generic endings. They are combined with other words in a sentence without matching in gender. This property is imperceptibly transferred to the pupils of the nouns in the Russian language. To study the generic endings of nouns in the future, you will certainly have to combine nouns with adjectives and verbs. Thus, the issues of matching nouns with adjectives and verbs come to the fore.

The results verify the level of Russian as a foreign language pupils' bilingual elementary school and accounting regularities of language interference allows us to help reduce the number of errors in oral and written language skills among pupils through a set of exercises aimed at addressing the above gaps.

As the levels of proficiency in speech activity, we will distinguish:

1. a low level of proficiency is characterized by the ability to complete a task in the amount of less than 60%;

2. average level of proficiency – the ability to complete a task in the amount of 60-80 %;

3. high level of proficiency – the ability to complete a task in the amount of 80 % or more.

Based on these criteria, at the stage of input diagnostics, we identified the percentage of pupils in the control and experimental groups with different levels of foreign language linguistic competence from the total number of pupils in the experimental and control groups. Thus, by the beginning of the approbation, based on the work done on the text, the following data on bilingual (Uzbek) pupils were obtained, which are presented in the following table.

Table 1

Indicator of the level of formation of speech mechanisms at the ascertaining stage

Criteries	Levels		
	High	Average	Low
1) reading	20%	30%	50%
2) speaking	10%	60%	30%
3) listening	10%	50%	40%
4) writing	10%	30%	60%

Table 1 shows the degree of severity of the levels of formation of speech mechanisms in percentage terms. Thus, we see that the experimented Uzbek bilingual pupils have a language training below the average level. The low level can be traced in reading, listening and writing. Bilinguals have difficulty asking questions and answering them correctly (grammatically). Pupils do not perceive speech well enough by ear. Children read slowly, make gross mistakes (stress in the word, phonetic errors). Written speech is at a limited level, (pupils do not know how to correctly write individual words, but the letters of the alphabet are not confused). It is difficult to compose dialogues without a sample, keywords. Monologue speech is well developed: children make short sentences, retell the text a little (but there are grammatical and lexical errors).

Figure 2 shows the level of formation of the speech mechanisms of bilinguals at the ascertaining stage. The data from the diagram shows that the group of bilinguals provided for testing has different results, since the level of formation of pupils' speech abilities is practically not the same and indicates that it is necessary to develop the speech mechanism of pupils taking into account their speech capabilities.

Figure 1

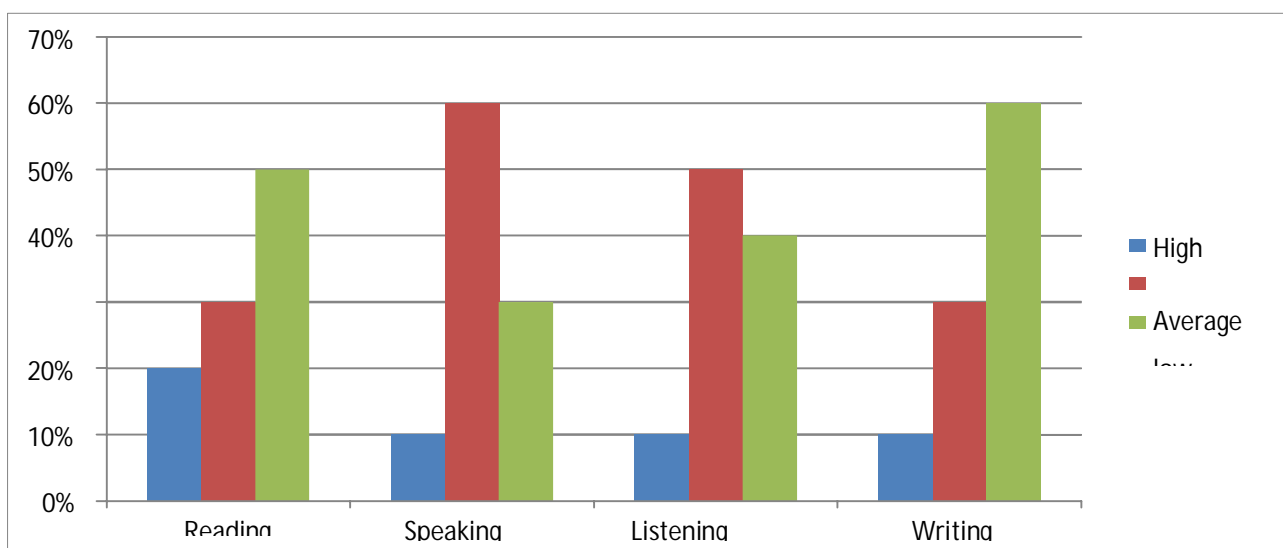

Fig. 2. The level of formation of speech mechanisms of bilinguals at the ascertaining stage
At the second stage of the experiment, we took into account the result of the input test of the

level of formation of speech mechanisms, and during our classes, much attention was paid to dialogic speech. In cases of difficulties in the speech of students, we used Russian and Uzbek to explain a particular term. When faced with new terms, we used visual support cards (printed didactic material that presents lexical units that are new to students and necessary in bilingual communication in their native and non-native languages). In extreme cases (in the absence of the necessary card), they resorted to the help of their native (Uzbek) language.

The third stage (final) included the final diagnostic cross-section, collection, analysis and interpretation of the data obtained as a result of the experimental search work. When conducting the final cut, the same types of tasks and their evaluation criteria were used as when conducting the initial cut.

Table 2

Indicators of the level of formation of speech mechanisms at the formative stage

Criteria	Levels		
	High	Average	Low
1) reading	50%	30%	20%
2) speaking	10%	80%	10%
3) listening	20%	60%	20%
4) writing	10%	50%	40%

Figure 3 shows the level of formation of the speech mechanisms of bilinguals at the formative stage. The data from the chart shows that the group of bilinguals provided for testing showed high results at the level of speaking, listening and writing. Reading remained a problem area, because more time was devoted to dialogical speech and writing. Although the reading level increased by 10%. It is necessary, in subsequent classes, to focus on reading texts aloud.

Fig 2

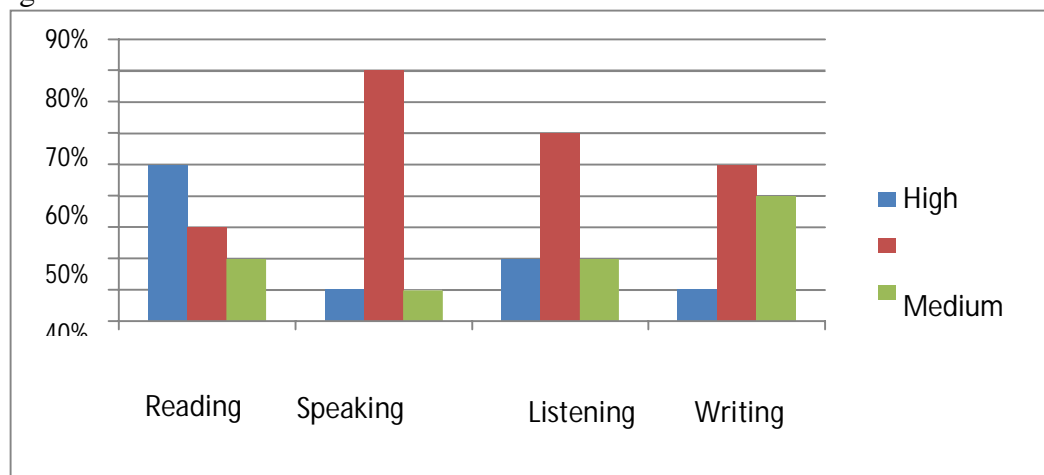

Fig. 3. Comparison of the input and final control of the formation of speech mechanisms in Uzbek bilingual children

Figure 3 shows how the ratio of students who showed high, medium and low levels during the final test has changed (IB-final high level, FA-final average level, FL-final low level) compared to the input check (IH-input high level, IM-input medium level, IL-input low level). The indicators of high (from 13% to 23%) and medium (from 43% to 55%) levels increased. The number of students who showed a low level of development of speech mechanisms fell from 45% to 23%.

The results compared show that at the ascertaining stage the level of formation of the students' speech mechanisms was insignificant, i.e. there is insufficient preparation of children in the Russian language. In addition, if the initial level is low, then by the formative stage there are significant

differences.

The level of formation of reading skills has changed:

- 5) high level-improved by 30%;
- 6) average level-remained at the same level of 30%
- 7) low level-decreased by 30%.

The level of formation of speaking skills has changed:

- 1) high level-remained at the same level of 10%.
- 2) the average level is increased by 20%;
- 3) low level-decreased by 20%.

The level of formation of auditory skills has changed:

- 1) high level-improved by 10%;
- 2) the average level is increased by 10%;
- 3) low level-decreased by 20%.

The level of writing skills has changed:

- 1) high level-remained at the same level 10%;
- 2) the average level is increased by 20%;
- 3) low level-decreased by 20%.

In a short period of time (six months), we managed to overcome difficulties in both Russian and Uzbek languages:

- in reading (children began to read faster, in some places they continued to make mistakes in accents – as in the Uzbek language on the last syllable);
- in listening (they learned to hear each other, and even if they did not understand, they were able to ask questions in order to get out of a difficult situation);
- in speaking (the speech of Uzbek bilingual children was more clear, although with an accent, but the sentences were connected, thoughts were formulated without long pauses. Small grammatical errors persisted);
- in the writing (they learned to find mistakes from each other, easily understood what they need to write about in the questionnaire. For competent writing, additional time will still be required, although the number of errors has decreased in comparison with the ascertaining stage).

The study revealed that teaching bilinguals communication in Russian (as a foreign language) is associated with working on the articulation base, with the formation of phonetic, grammatical and lexical skills, the communicative nature of the exercises, and attention to the syntagmatic possibilities of the word (word combination). Speech in a foreign language can be built on this solid foundation.

Russian and native language typological comparison helps the teacher to better understand the reasons for the errors that result from the interference of the native language, and to correctly identify the tasks that non-Russian students have to solve when learning each grammatical, lexical and other patterns of the Uzbek and Russian languages.

References:

1. Barnes, J. Early Trilingualism. A Focus on Questions / J. Barnes. – Clevedon: Multilingual Matters, 2006. – 256 p.
2. Marchman, V.A., Martínez-Sussman, C. Concurrent validity of caregiver/parent report measures of language for children who are learning both English and Spanish [Текст] / V.A. Marchman, C. Martínez-Sussman // Journal of Speech, Language and Hearing Research, 2002. – Vol. 45. – P. 983–997.
3. Marchman, V.A., Martínez-Sussman, C., Dale, P. S. The language-specific nature of grammatical development: Evidence from bilingual language learners [Текст] / V.A. Marchman, C. Martínez-Sussman, P.S. Dale // Developmental Science. – 2004. – Vol. 7. – P. 212–224.
4. Meisel, J.M. The bilingual child [Текст] / J. M. Meisel // T. K. Bhatia, W.C. Ritchie (Eds.). The handbook of bilingualism. – Oxford, UK: Blackwell, 2004. – P. 91–112.
5. Meisel, J.M. The weaker language in early child bilingualism: Acquiring a first language as a second language? [Текст] / J. M. Meisel // Applied Psycholinguistics. – 2007. – Vol. 28. – P. 495–514.
6. Meisel, J.M. The bilingual child [Текст] / J. M. Meisel // T. K. Bhatia, W. C. Ritchie (Eds.). The handbook of

bilingualism. – Oxford, UK: Blackwell, 2004. – P. 91–112.

7. Meisel, J.M. The weaker language in early child bilingualism: Acquiring a first language as a second language? [Текст] / J. M. Meisel // Applied Psycholinguistics. – 2007. – Vol. 28. – P. 495–514.

8. Müller, N., Hulk, A. Crosslinguistic influence in bilingual children: Object omissions and root infinitives [Текст] / N. Müller, A. Hulk // S. C. Howell, S.A. Fish, T. Keith-Lucas (Eds.). BUCLD 24-Proceedings. – Somerville, MA: Cascadilla Press, 2000. – P. 546–557.

9. Paradis, J. Beyond 'one system or two'? Degree of separation between the languages of French- English bilingual children [Текст] / J. Paradis // S. Dopke (Ed.). Cross-linguistic structures in simultaneous bilingualism. – Amsterdam, Netherlands: John Benjamins, 2000. – P. 175–200.

Гадоев Каримчон Хайруллоевич
Gadoev Karimjon Khairulloevich

н.и.п., дотсент

Шамсова Бибихосият Қудратовна
Shamsova Bibikhoziyat Kudratovna

унонҷӯи кафедраи методикаи таълим

Донишкадаи давлатии забонҳои Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода
Tajik State Institute of Languages named after Sotim Ulugzoda

ТАШАККУЛИ САЛОҲИЯТИ БАЙНИФАРҲАНГИИ ДОНИШЧҶҶЁН
ҲАМЧУН ПРОБЛЕМАИ МЕТОДИ ДАР ТАЪЛИМИ ЗАБОНИ АНГЛИСИ
FORMATION OF INTERCULTURAL COMPETENCE OF STUDENTS AS
METHODOLOGICAL PROBLEM IN TEACHING ENGLISH

Аннотатсия: Мақолаи мазкур ба таҳқиқи масъалаи робитаи забон ва фарҳанг хангоми таълими забони англиси бахшида шудааст. Риштаҳои суҳан атрофи мафҳумҳои «чӯзӯҳои лингвофарҳанги» ва «салоҳияти байнифарҳанги» дар заминаи таълими салоҳиятноки рафта, истифодаи онҳо дар таълими забони англиси нишон дода шудааст. Муаллифон кушиш намудаанд, ки мушкилоти дар ин самт чӯйдоштаро муайян карда, чанд роҳи ҳалли онро пешниҳод намоянд. Муҳиммияти салоҳияти фарҳанги ва байнифарҳанги дар рафти омӯзиши забонҳои хориҷи дар мақола ба таври равшану возеҳ инъикос ёфтааст.

Abstract: This article is devoted to the study of the relationship between language and culture in teaching English. The concepts of "language components" and "intercultural competence" are discussed in the context of teaching competencies and their use in teaching English. The authors tried to identify the existing problems in this area and propose several solutions. The article clearly reflects the importance of cultural and intercultural competence in the study of foreign languages.

Калидвожаҳо: таълим, метод, забони англиси, салоҳият, фарҳанг, байнифарҳанги, робитаи забон ва фарҳанг, афзалият, муқоиса, истифодабарӣ.

Keywords: Teaching, method, English, competence, culture, intercultural, linguistic and cultural communication, preferences, comparison, use.

Айни замон фазои таҳсилот дар Тоҷикистон тағироти сифатиро аз сар мегузаронад. Дар раванди таҷдиди таълим нақши махсус ба таълими филологӣ равона мегардад: забонҳои русӣ ва англиси ҳамчун предмети омӯзиш ва ҳамчун падидаҳои фарҳанги хориҷи. Нақши забони англиси нисбат ба дигар фанҳои таълимӣ хеле васеътар мешавад: дар шароити муносири дарсҳо забони англиси метавонад ва бояд ҳамчун як падидаи махсуси таҷассумгари хотираи таърихи ва эстетикии халқҳои англисзабон, манбаи дониш дар соҳаҳои гуногуни фарҳанги инсонӣ ва миллӣ [3].

Мувофиқи усули салоҳиятноки дар системаи таълим, мактаб бояд дар шогирдон омодагиро ба тағирёби ба вучуд орад, чунин сифатҳоро ба мисли босуръати, созандаги ва қобилияти омӯзиш инкишоф диҳад. Табиист, ки бо рушду пешрафти технологияҳои инноватсионӣ ҳадафҳои таълим низ ба қулӣ тағир меёбанд. Мазмуну мундариҷаи

таълими забонҳои хориҷӣ хоҳалхоеро ба назар гирем, ки забони омӯхташаванда ба забони модарии хонандагон таъсири манфӣ нарасонда, баръакс тасаввуроти забонию фарҳангии онҳоро ғанӣ гардонад.

Адабиёт:

1. Быстрова Е.А. Обучение русскому языку в школе: учеб. пособие для студентов пед. вузов / Е.А. Быстрова, С.И. Львова, В.И. Капинос и др.; под ред. Е.А. Быстровой. – М.: Дрофа, 2004. – 240 с.
2. Дебердеева Т.Х. К вопросу о формировании культуроведческой компетенции [Электронный ресурс] / Т.Х. Дебердеева // ВИПКРО. – Режим доступа: wiki.vladimir.i-edu.ru/images/b/b8/Stat_dederdeeva.doc
3. Захарова Л.И. Использование культуроведческого материала на уроках русского языка // Фестиваль педагогических идей «Открытый урок» [Офиц. сайт]. URL: <http://festival.1september.ru/articles/565670/> (дата обращения 15.02.2016)
4. Коджаспирова Г.М. Педагогика в схемах, таблицах и опорных конспектах / Г.М. Коджаспирова. – М.: Айрис-пресс, 2006. – 256 с.
5. Мишати́на Н.Л. Лингвоконцептология как теоретико-прикладное направление современной методики обучения языку. Linguistic Concept-Building as a Trend in the Theory and Practical Application of Modern Teaching Methodology / Н.Л. Мишати́на // Университетский научный журнал. Humanities and Science University Journal. № 2 (2012). – С. 77–88. – URL: http://mishatinaln.ucoz.com/index/stati_v_rinc_teksty/0-24 (дата обращения: 24.02.2016)
6. Низоми таълими салоҳиятноки / Ниёзов Ф., Зиёев М., Алиев А., Нусратов Б., Ҷонмирозев Э., Қодиров Н., Иргашева М., Зиёев Қ. – Душанбе - 2016 с.- 36 с.
7. Новикова Т.Ф. Культурологический подход к преподаванию русского языка в аспекте регионализации образования: монография / Т.Ф. Новикова. – Белгород: Изд-во БелГУ, 2007. – 296 с.
8. Пахнова Т.М. Развивающая речевая среда как средство приобщения к культуре / Т.М. Пахнова // Русский язык в школе. – 2003. – № 4. – С. 8-16.
9. Хуторской А.В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты [Электронный ресурс] / А.В. Хуторской // Интернет-журнал «Эйдос». – 2002. – URL: <http://eidos.ru/journal/2002/0423-1.htm> (дата обращения 20.02.2016)

Шахлои Абдуализодаи Тоҳириён Shakhloi Abdualisodai Tokhiriyon

номзади илмҳои филология мудири шӯъбаи фанҳои филологияи Пажӯҳишгоҳи
рушди маориф ба номи Абдурахмони Ҷомии АТТ
Candidate of Philological Sciences

Head of the Philology Department of the Institute of Educational Development named
after Abdurakhman Jomi of the Academy of Education of Tajikistan

Методҳои ворид сохтани навгониҳои илмӣ ба мундариҷаи китоби дарсии адабиёти тоҷик

Methods of including scientific novelty in the content of a tajik literature textbook

Аннотатсия: Дар мақола методҳои ворид сохтани навгониҳои илмӣ тавассути таҳия намудан ва ба роҳ мондани сахнаҷаҳо ба мундариҷаи китоби дарсии адабиёти тоҷик оварда шудааст. Истифодаи ин метод малака ва маҳорати мустақилона омӯхтан, аз худ намудан ва амалӣ гардонидани мавзӯи дарсии адабиётро таъмин менамояд. Дар шакли мисолҳои мушаххас ва таҳлили онҳо ворид сохтани чунин навгониҳо дар мақола ҳамчун фарзия пешниҳод намуда шудааст.

Abstract: The article presents methods of introducing scientific innovations through the development and implementation of scenes in a textbook of Tajik literature. The use of this method provides skills and abilities to independently study, assimilate and implement subject literature. The introduction of such innovations in the form of specific examples and their analysis is presented in the article as a hypothesis.

Калидвожаҳо: метод, китоби дарсӣ, адабиёт, таълим, омӯзгор, хонанда.

Keywords: method, textbook, literature, teaching, teacher, reader.

Ҷараёни таълими фанҳои забон ва адабиёт ба хонандагон – иштирокчиёни бевоситаи раванди таҳсилот имкон медиҳад, ки низоми муайянсозии арзишҳои миллӣ

ва ватанпарвариро омӯзанд, хулосҳои амиқ бароранд ва дар тамоми давраҳои дигари зиндагӣ, кор ва фаъолияти худ истифода баранд. Чамъбаст намудани таҷрибаи мавҷудаи мусбии қори омӯзгорони забон ва адабиёт фарзияҳоеро муайян мекунад, ки ба коркарди технология (методика) - и махсуси таълим ва дар асоси он ошкор намудани сатҳи маърифати маънавию адабии хонандагон-наврасоне, ки бо қорҳои таҷрибавию озмоишӣ фаро гирифта шудаанд, вобаста аст.

Натиҷаи мусбати заҳмати омӯзгори фанҳои филологӣ дар он зоҳир мегардад, агар:

- тарбияи ахлоқии наврасону ҷавонон дар муассисаҳои таҳсилоти иловагӣ бомуваффақият ҷараён гирад;

- дар баробари маърифати ахлоқии хонандагон-наврасон фаъолияти амалии онҳо ташкил карда шавад;

- дар фаъолияти амалӣ, дониш, маҳорат ва малакаҳо устувор гарданд;

- сифатҳои асосии ахлоқии шахсиятии наврас ташаккул ёбанд;

- таҷрибаи муошират, рафтор ва муносибатҳои гуногун ғайр гардад.

Қоидаҳои асосии педагогика, психология, фалсафа, афкори ходимони давлатӣ ва ҷамъиятӣ, ходимони адабиёт, таърихи педагогика доир ба масоили тарбияи ахлоқӣ, маълумоти берунамактабӣ ва тарбияи насли наврас ба тадқиқотҳои бунёдии педагогҳо, психологҳо ва ҷомеашиносон доир ба тарбияи худшиносӣ ва ватандӯстии хонандагон, инчунин қонунҳо, консепсияҳо, барномаҳои асосӣ ва стандартҳои маълумоти Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки таълиму тарбияи насли наврасро дар назар доранд, асоси методологии таҳқиқоти илмии пажӯҳишгарони самти таълими фанҳои филологиро ташкил медиҳад. Ба хонанда тавассути усулҳои самараноки педагогӣ омӯзонидани мавзӯи ҳамонрӯзаи дарс вазифаи муҳими дар назди омӯзгор гузошташуда мебошад.

Дуруст қайд намудааст олими шинохтаи илми педагогикаи тоҷик С. Шербоев: «Таълими ин мавзӯ, ба шарте, ки дар заминаи мисолҳои барҷаставу маълумоти мушаххаси назариявӣ ва иҷроӣ супоришҳои системанок ба роҳ монда шавад, аз ҷумлаи яке аз мавзӯҳои шавқовар ба шумор хоҳад рафт» (С. Шербоев, 2009).

Барои ҳалли масоили гузошташуда ва санҷидани дурустии фарзияи қорӣ аз методҳои зерини таҳқиқот истифода бурдан лозим аст: омӯзиш ва таҳлили адабиёти педагогӣ, психологӣ ва иҷтимоӣ-сиёсӣ доир ба масоили тадқиқот; омӯзиш ва ҷамъбасти таҷрибаи пешқадами педагогӣ; мушоҳидаҳои педагогӣ, қори таҷрибавӣ-педагогӣ; методи сотсиометрия, тартибдиҳӣ, тавсифоти педагогӣ барои омӯзиши сатҳи бомаърифатии ахлоқии хонандагон-наврасон; методҳои пурсиш (мушоҳиба, интервью, пурсиши шифохӣ, анкета, эссе); методи таҳлили омӯрӣ ва ғайра.

«Забон қабл аз ҳама барои он лозим аст, ки талаботи одамонро дар муомилаи якдигар қонеъ созад ва дар ин ҳолат мақсади ҳар як муомила ба он вобаста мебошад, ки одамон якдигарро фаҳманд.

Ҳангоми омӯзиши забон ва адабиёт дар маркази диққат нутқ (шифохӣ ва хаттӣ) ва муомила – маҳоратҳои коммуникативии хонанда, истифодаи забон дар ҳолатҳои гуногуни муомила қарор доранд.

Сифати муҳими шахси муосир он аст, ки ӯ маҳорати ба роҳ мондани муколамаи байнишахс дошта бошад. Барои ин зарур аст, ки дар ҳолатҳои гуногуни муомила мавқеи худро бояд муайян кард, одоби сухан гуфтан, гӯш кардан, хондан ва навиштанро бояд фаро гирифт» (Барн. таъл. заб. давл. 2017). Зимни пажӯҳиш дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ муайян гашт, ки татбиқи муносибати босалоҳият ба таълим дар раванди таълими фанҳои филологӣ тавассути иҷроӣ нақш дар дарс бисёр боманфиат буда, хонандагонро водор месозад, ки доир ба масъалаи гузошташуда андеша кунанд, фикри худро пешниҳод намоянд ва бевосита ба муҳити баргузори воқеа ворид гарданд. Ин аз як тараф салоҳиятнокии хонандаро дар раванди таълим ба таври дилхоҳ таъмин намуда, аз тарафи дигар шавқмандии онҳоро ҷиҳати таълими фанҳои забон ва адабиёт таъмин месозад. Масалан, агар ҳикояти зерин дар китоби дарсӣ дар шакли инсенерока ё ин ки сахнача ворид намуда шавад, худи хонандагон бо

ёри омӯзгор метавонанд дар синф дар муддати хеле кӯтоҳ онро намоиш диҳанд ва пас аз намоиш нақро дар дафтарҳои худ мустақилона нависанд:

Синфи 5. Ҳикоятҳо аз «Гулистон»-и Саъдии Шерозӣ

Хиради Нӯшервони Одил

Иштироккунандагон:

РОВӢ

НӢШЕРВОНИ ОДИЛ

НАВКАРИ НӢШЕРВОНИ ОДИЛ

РОВӢ: Овардаанд, ки Нӯшервони Одилро дар шикоргоҳе сайде кабоб карданд ва намак набуд. Навкаре ба русто фиристод, то намак орад. Нӯшервон гуфт:

НӢШЕРВОНИ ОДИЛ: Намак ба қимат биситон, то расме нашавад ва деҳ хароб нагардад.

НАВКАРИ НӢШЕРВОНИ ОДИЛ: Аз ин қадар чӣ халал ояд?

РОВӢ: Нӯшервон гуфт:

НӢШЕРВОНИ ОДИЛ: Бунёди зулм дар ҷаҳон аввал андаке будааст, ҳар кӣ омад, бар ӯ мазида (илова) кард, то бад-ин ғоят расид.

Агар зи боғи раият малик хӯрад себе,

Бароваранд ғуломони ӯ дарахт аз бех.

Ба панҷ байза, ки султон ситам раво дорад,

Зананд лашкариёнаш ҳазор мурғ ба сих.

Аз нигоҳи психологӣ мо медонем, ки кӯдакон актёрони бехтаринанд ва дар иҷрои нақш малакаи зиёд доранд. Ғайр аз ин, бо истифода намудани саҳнаҷаи мазкур омӯзгор метавонад ба хонанда ба таври шавқовар мазмуни ҳикояи асарро муаррифӣ намояд. Бо ин роҳ диққати аҳли синф ба мавзӯи ҷалб гардида, дар баробари ин салоҳияти амалии хонанда таъмин мегардад.

Қайд намудан лозим аст, ки дар ҳама синфҳо ва бо хонандагони синну соли гуногун истифодаи ин усул самараи хуб медиҳад. Масалан, дар китоби адабиёти синфи 7 ҳикояи зерин низ бо тарзи ба саҳна гузоштан ва иштироки бевоситаи хонандагон омӯзонида шавад, аз манфиат ҳолӣ нахоҳад буд:

Синфи 7. Ҳикоятҳо аз «Баҳористон» - Абдурахмони Ҷомӣ

Иштироккунандагон:

РОВӢ

ФАЙЛАСУФИ РУМ

ҲАКИМИ ҲИНД

БУЗУРГМЕҲР

РОВӢ: Абдурахмони Ҷомӣ бо шеърҳои сухани худ дар байни мардуми мо шуҳрат ёфтааст. Машҳуртарин китоби мансури ӯ «Баҳористон» аст. Ин китоб дар пайравии «Гулистон»-и Саъдии Шерозӣ навишта шудааст ва аз ҳашт боб иборат буда, ҳар боби он аз ҳикоятҳои пандомез, оқилона, ҳикматҳои зиндагӣ, рӯзгори ибратбахши шахсонӣ бузург ва шоирон ба ҳам омадааст. Як боби китоб аз масалҳои ширини амали парандагон ҳикоят мекунад. Ҷомӣ марди ҳикматшинос ва файласуф ҳам буд ва бо панду ҳикматҳо моро насиҳат мекунад ва панду андарз меомӯзад.

ҲИКОЯТ

РОВӢ: Дар маҷлиси Кисро се тан аз ҳукамо чамъ омаданд: файласуфи Рум, ҳаками Ҳинд ва Бузургмеҳр. Сухан ба он ҷо расид, ки саҳттарини чизҳо чист? Румӣ гуфт:

ФАЙЛАСУФИ РУМ: Пирию сустӣ ба нодорию тангдастӣ.

РОВӢ: Ҳиндӣ гуфт:

ҲАКИМИ ҲИНД: Тани бемор бо андуҳи бисёр.

РОВӢ: Бузургмеҳр гуфт:

БУЗУРГМЕҲР: Наздикии аҷал бо дурӣ аз ҳусни амал.

РОВӢ: Ҳама ба қавли Бузургмеҳр бозоманданд. ҲИКМАТ. Се кор аз се гурӯҳ зишт ояд: тундӣ аз подшоҳон ва хирс бар мол аз доноён ва бухл аз тавонгарон.

ҚИТӢА

Назирова Н. Таълими дуруст ва босамари фанҳои чомеашиносӣ дар таҳсилоти муосир ва нақши он дар ташаккули шахсияти хонандагон	244
Джуроев Ш. Т. Духовный образ человека в его этике общения (Узбекистан, г.Ташкент)	248
Чонбобоева М. Ғ. Татбиқи муносибати босалоҳият дар муассисаҳои таҳсилоти ибтидоӣ	252
Сабирова Ф. С. Семантическая классификация русских глаголов с приставкой от- в таджикском языке (на материале «Русско-таджикского словаря»)	258
Шамсиев У.Б.Юсувалиева А.Я. Влияние семейного взаимодействия на самосознание ребенка (Узбекистан, г.Ташкент)	262
Ошимова М.М., Ш. Ғуломова Омӯзиши психологии инкишофи диққати наврасон, ҷавонон дар ҷараёни таълим	266
Мирбобоева Б. М. Самарабахшии таълими ҳамгиро дар синфҳои ибтидоӣ	269
Шамсиева М. Formation of speech mechanisms of bilingual children (Узбекистан, г.Ташкент)	274
Гадоев К. Х., Шамсова Б. Қ. Ташаккули салоҳияти байнифарҳангии донишҷӯён ҳамчун проблемаи методӣ дар таълими забони англисӣ	279
Шахло Абдуализода -Методҳои ворид сохтани навгонҳои илмӣ ба мундариҷаи китоби дарсии адабиёти тоҷик	283
Джонмахмадова Г. Ш. Методика использования видеоматериалов на уроках русского языка как инструмент формирования речевой компетенции	288
Усмонова М. Калимаҳои архаистӣ ва таъриҳӣ дар повести "Дар ҷустуҷӯи Карим-демона"-и Ҳабибулло Назаров	294
Мирхонова Н. Ҳамкориҳои муассисаҳои томактабӣ бо оила ҳамчун омилҳои болоравии сифати тарбия ва таълим	300
Соколовская О. В. Оценка и проблемы, технологии качества содержания образования в системе управления качеством образования	304
Таджибаева М. И., Абдуллозоде Махфуза Оценка деятельности студентов при изучении иностранного языка (вил.Сугд, ш.Бустон)	307
Яҳёев Ш.Ш., Ризоева Н. -Муносибати дифференсиалӣ дар раванди инкишофи худшиносии миллӣ дар замони муосир	311
Бобоёров Х.Х. Маҳсулнокиҳои донишандӯзӣ натиҷаи раванди ташаккули типҳои ғоа бо мақсади пешбурди соҳаи маориф	314
Ходжиева М.Х. Лингвистическая значимость фразеологических единиц	318
Шарипова С. Вазифаҳои тарбияи ахлоқӣ дар мактаби муосир	321
Султонмамадова М. Усули инноватсионии таълими ашъори ғиноӣ дар дарсҳои адабиёт барои хонандагони синфҳои болоӣ	332
Одинаев Б. Раванди баҳодихӣ ва таъсири он ба рушди ғайолияти маърифатии хонандагон	334
Қурбонова Г., Боев Ш., Мачидов У. Истифодаи бозҳои дидактикӣ дар дарсҳои суруд ва мусиқӣ дар синфҳои ибтидоӣ (таҷрибаи таҷриба)	337
Негматова Д.С. Структурная характеристика модальных слов в составе английского и таджикского предложения	342
Хамракулов Ф.М., Бойтемиров Р.М. Обучение чтению на русском языке – одна из основ формирования коммуникативной компетентности учащихся таджиков	347